

MET WEEMOED TERUGDENKEND AAN ADRIAAN PITLO

*„De strijd der dwergen
heb ik nooit gekend“*

(A. PITLO)

Adriaan Pitlo is niet meer. De „grand old man“ die een originele — in alle betekenissen van het woord — vertegenwoordiger was van de Nederlandse rechtswetenschap overleed op 23 maart 1987 op 85-jarige leeftijd.

De juridische aanleg kreeg Pitlo mee van zijn vader, die notaris was; zijn Vlaamse moeder was de dochter van een Antwerpse handelaar die gehuwd was met een Française, die op haar beurt Duitse en Noorse voorouders had. Dit verklaart zijn cosmopolitisme, doch ook waarom hij zich naar eigen zeggen beter thuisvoelde beneden de Moerdijk, zij het dat dit „beneden de Moerdijk“ zich sensu latissimo uitstreckte tot Napels!

Het is geen louter toeval dat op het doodsbericht van Pitlo diens Gents eredoctoraat en diens lidmaatschap van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België bovenaan prijken in de cursus honorum.

Getuige van die voorkeur eveneens zijn geliefde lijfspreuk, die afkomstig is van de Brugse familie Gruuthuuse: Plus est en vous.

Toen wij in 1963 met de voorbereiding van de uitgave van het Tijdschrift voor Privaatrecht startten, was het de uitdrukkelijke wens van de oorspronkelijke redactie een meer dan symbolische samenwerking met Nederland tot stand te brengen. Deze samenwerking diende gestalte te krijgen onder vorm van een Nederlandse adviesraad.

Ik denk dat wij toen — na het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis — de eersten waren in België en Nederland om dit soort integratie tot stand te brengen.

In samenspraak met wijlen Jan Drion en met Jim Polak werd toen o.m. de Amsterdamse hoogleraar Pitlo verzocht tot onze ploeg toe te treden. Hij zou er een sui generis-functie in opnemen.

Gedurende meer dan 20 jaar voerde hij met ondergetekende een correspondentie, waarin hij suggesties deed voor de uitbouw van het Tijdschrift.

Eén keer vroeg hij wel hoe het kwam dat zijn boekje over *De vlo in het recht* nog niet was gerecenseerd; ik heb dan dadelijk getracht deze lacune te herstellen, want voor het overige recenseerde ons Tijdschrift tien van Pitlo's werken.

Maar bovenal was hij, met zijn echtgenote, de ideale gastheer bij de vergaderingen van onze redactie- en adviesraad, die meestal in Amsterdam om de twee jaar werden gehouden.

Het was een heel bijzonder ritueel, waarop de Belgische origine van Pitlo en het cosmopolitisme van het echtpaar een stempel hadden gedrukt.

Eerst greep de redactionele vergadering plaats op de tweede verdieping van een heerlijk oud pand; of het de Herengracht, de Keizersgracht of de Prinsengracht was, heeft geen belang, want de Pitlo's hebben zowat overal gewoond.

We zaten er rond de groene tafel en de gastheer presideerde met de voorzittershamer én de Bourgognefles. Na een zakelijke bespreking werden wij door mevrouw Pitlo opgewacht in de woonkamer, waar elk redactielid uitgenodigd werd om zijn persoonlijke voorkeur voor om het even welke — liefst zo exotisch mogelijke — drank uit te drukken. Prompt werd dan de gekozen fles „ad libitum“ naast de gast neergezet; ik herinner mij niet dat er ooit eens zou gezegd zijn dat er b.v. toevallig geen Peruviaanse Pisco in de voorraadkast stond...

Het is hier niet de plaats om bio- en bibliografische gegevens op een rijtje te zetten (zie hiervoor o.m.: Feestbundel Pitlo *Plus est en vous*, Haarlem, 1970; — Van Dunné, J.M., et alia, *Acht civillisten in burger*, Zwolle, 1977, p. 195 e.v.), doch veeleer een poging te ondernemen hem in het naoorlogse Nederlandse rechtsleven te situeren.

Amsterdam en Leiden

Met een wellicht overdreven nadrukkelijkheid, die hij graag cultiveerde, koos Pitlo voor Paul Scholten tegen Meijers. Het past niet dat wij ons in dit oude debat mengen, noch ons uitspreken over de realiteit van deze tegenstelling, doch de geprofileerde opstelling van twee scholen had het voordeel de wijze van benadering van het recht te situeren in het spanningsveld van vrije rechtsvinding versus legisme, of van een open versus een gesloten rechtssysteem (zie hierover Pitlo's Mededeling voor de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten

van België: *Figuratief — non figuratief, Legisme — vrije rechtsvinding*).

Deze tegenstelling liet Pitlo ook toe er met klem de nadruk op te leggen dat, wanneer het resultaat maatschappelijk onbevredigend was, de juridische redenering aan herziening toe was.

Het nieuw Nederlands burgerlijk wetboek

In de lijn van het voorgaande was hij de meest bekende tegenstander van de hercodificatie van het Nederlands burgerlijk recht. Nu deze nieuwe codificatie reeds 40 jaar arbeid en inzet heeft gevegd, blijft Pitlo's oppositie toch wel tot nadenken stemmen.

Doch ook hier wens ik mij te onthouden van persoonlijk commentaar. Eén enkel ding moet me evenwel van het hart — en hier heeft Pitlo ook op gewezen —, met name dat deze codificatiearbeid beter ware besteed worden aan een meer grootschalige codificatie in een voor de hand liggend ruimer verband.

Wat had de Nederlandse rechtscultuur niet kunnen betekenen, indien wij er b.v. in geslaagd zouden geweest zijn via de Benelux-commissie voor eenmaking van het recht, een uniform wetboek voor het verbintenissenrecht van de Lage Landen aan de zee tot stand te brengen. Dit is een historische kans die wij — op dit gebied gaat geen enkel van onze drie landen, noch van onze departementen van Justitie vrijuit — echt verkeken hebben.

Burgerlijk recht en notariaat

Voor de studie van het Nederlandse burgerlijk recht betekent de Pitlo-serie, ook zo zij door sommigen ten onrechte als vulgarisatie werd afgedaan, een belangwekkende doctrinale bijdrage. Zijn commentaar op het Nederlands burgerlijk wetboek waaraan hij was begonnen tijdens de Tweede Wereldoorlog voltooide hij na 1945 toen zijn lectoraat was omgezet in een hoogleraarschap. Fris en vaak humoristisch geschreven, verlevendigd met sprekende voorbeelden, doorbraken deze boeken de traditie van saai geleerdheid. Zij waren ook bijzonder omdat zij grote verbanden legden, niet alleen binnen het privaatrecht en het recht in het algemeen, maar ook met andere gebieden van wetenschap en cultuur. De verdienste van het toegankelijk maken van een rechtssysteem door een spaarzaamheid aan begrippen, kan moeilijk onderschat worden.

In deze serie verschenen achtereenvolgens het *Personenrecht* (1945), het *Verbintenissenrecht* (1946), *Bewijs en verjaring* (1946), het *Zakenrecht* (1949), het *Erfrecht* (1951). Verschillende drukken volgden elkaar op en het geheel mondde uit in een synthese, *Het systeem van het Nederlands Privaatrecht* (1958).

Persoonlijk mocht ik destijds in het deel *Bewijs en verjaring* oorspronkelijk ideeëngoed halen voor mijn proefschrift over de *Bewijslast*.

De hoofdaccenten lagen bij het civiele recht dat in de notariële praktijk toepassing vond.

Doch zelfs in het verbintenissenrecht, dat eigenlijk buiten zijn voornaamste belangstellingsfeer viel, wist hij ook opmerkelijke trends in een originele synthese samen te ballen. Getuige hiervan de bijdrage die hij in ons Tijdschrift publiceerde over „De ontwikkeling van een gesloten naar een open systeem van verbintenissen in de rechtspraak van de Hoge Raad” (*T.P.R.*, 1973, 163 e.v.).

Aan het einde van dit artikel vertolkte Pitlo op de hem eigen wijze de taak van de jurist, zoals hij die zag en zelf ook steeds had opgenomen: „De taak van de jurist is zwaarder in de sfeer van een open rechtssysteem dan in een legistische periode. Hij moet meer beantwoording in zich zelf vinden, zijn verantwoordelijkheid wordt groter. Want hij wordt dan van vertolker tot schepper. Daarbij komt, dat op elke actie reactie volgt. Wij weten met zekerheid, dat op elke stroming eens tegenstroming volgt. Zo weten wij allen, dat op perioden van gebondenheid perioden van openheid volgen, en dat op een vrije rechtspraak eens een sterker legisme volgt. Geen goed is voor eeuwig. Alle goed is van tijdelijke duur, aangezien de mens niet in staat is goed te houden hetgeen goed is. Daar ligt de tragiek van de mensheid. Maar ook haar leven. Want was er de mogelijkheid van een blijvend goed, dan was tevens het streven ten einde, de stilstand ingetreden. Dan zou er geen spanning meer zijn. Hiermede zou het leven zijn waarde hebben verloren. Het doel van dit leven is niet het vinden maar het zoeken. Goethe heeft gezegd: „sage es nur dem Weisen”. Van belang is slechts, dat men zijn bijdrage geeft aan de verwezenlijking van hetgeen men voor de tijd, waarin men toevallig leeft, als het juiste beschouwt.”

Het is die breedheid van visie die ook ander werk van Pitlo kenmerkte. In het register, uitgegeven ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van ons tijdschrift, kan men een aantal van die publicaties die in het *T.P.R.* zijn besproken, terugvinden. Titels als *Evolutie in*

het Privaatrecht, De lach in het recht, Uit oude schrijnen, De vlo in het recht en andere curiosa uit oude rechtsliteratuur geven al een indruk van zijn veelzijdigheid.

Kunstenaar van het woord

Pitlo was een kunstenaar van het woord, het gesproken en het geschreven: kleurrijk, met een Zuiderse tint, gevoelig, helder, levendig en tintelend. Hij was docent, causeur én schrijver.

Men kan er nog een stukje van opsnuiven, door het lezen van de *Colleges Pitlo*, die door de auteur in 1983 werden gepubliceerd als een boeiende stenografische weergave van enkele lessen.

Voor hem was het woord — en terecht — een instrument bij uitstek voor de jurist. Of zoals hij het placht te zeggen : „Hebt u wel eens een hoogleraar in de rechten op de barricaden zien staan?“

Barok

Hij was een man van de barok.

Recht en kunst werden in zijn leven dooreen geweven, zoals o.m. blijkt uit het feit dat hij na de oorlog in Nederland met zijn echtgenote de oprichter en voorzitter was van De Koepel, een genootschap van kunstenaars en intellectuelen te Amsterdam, waarbij vooral mevrouw Pitlo als bijzonder actieve gastvrouw fungeerde.

Maar deze barokke zwier was geen alibi om de huidige tijd af te schrijven, wel integendeel. Hij stond open voor de nieuwe stromingen in de kunst én in het recht, ook zo hij met bepaalde facetten van deze ontwikkeling niet akkoord kon gaan en dit dan tevens duidelijk liet merken.

De figuur van Pitlo bleek ook bijzonder vruchtbaar voor verhalen, waarvan de meeste weliswaar door hem werden afgedaan als legendes. Toch zijn ze zo mooi, dat ze van hem hadden kunnen komen; er zijn inderdaad mensen die anecdotes tot zich trekken. Ik denk aan het verhaal over het oude Venetiaans glas dat bij een bezoek door een student werd gebroken en waarbij de gastheer vergoelijkend zei: „Het doet er niet toe, het was toch maar een oud glas“. Of aan dat van de taxichauffeur aan wie meegedeeld werd dat hij zijn pyjama en tandenborstel thuis moest afhalen om Pitlo naar Rome te voeren voor de aankoop van een oud boek.

Hij genoot het privilege op het eind van zijn leven te mogen verklaren dat hij de strijd der dwergen nooit had gekend. Hij was een seigneur,

die het voorrecht had onafhankelijk, kleurrijk en creatief te mogen zijn en blijven. Daaraan hebben ook wij mogen deelnemen. Daarom zal het Tijdschrift voor Privaatrecht hem dankbaar blijven gedenken.

Marcel STORME

Gent, 3 augustus 1987.